

NAUJA RANKRAŠČIŲ BIBLIOGRAFIJA

A. LIACHOVICIŪTE

Tarybų valdžios metais, vystant specialiąją bibliografiją mūsų respublikoje, nuveikta nemažai. Tai liečia ir literatūros Lietuvos TSR istorijos klausimais bibliografavimą. Tačiau jei šios srities rekomendacinėje bibliografijoje mes turime bent keliolika savarankiškų, įvairiomis temomis ir gerai paruoštų darbų, tai šito negalima pasakyti apie išsamiąją (moksline) istorinės literatūros bibliografiją. Tarybinis istorikas V. Pašuto, žinomas darbais Lietuvos TSR istorijos srityje, viename savo veikalė¹ pabrėžia, kad mūsų išsamioje istorinėje bibliografijoje kol kas padaryta nedaug ir padėtis tebėra nepatenkinama. Iš tiesų, be vidinės knygų bibliografijos, bibliografijos prie disertacijų ir straipsnių, iki šiol neturėjome vieną stambų, atskiru leidiniu išleistą darbą — Lietuvos TSR Mokslų akademijos Centrinės bibliotekos rankraščių bibliografiją „Revoliucinis judėjimas Lietuvoje ir Baltarusijoje 1905—1907 metais“². Tokiomis sąlygomis kiekvienos stambesnės istorinės bibliografijos pasirodymas yra svarbus įvykis specialistams — tiek istorikams, tiek ir bibliografams.

Nesenai išleistame pirmajame Lietuvos TSR Mokslų akademijos Centrinės bibliotekos darbų rinkinyje „Bibliotekininkystė ir bibliografija“ išspausdinta V. Abramavičiaus ir J. Sliubauskienės sudaryta bibliografinė rodyklė „Kova už Tarybų valdžią Lietuvoje“³. Bibliografija skiriama tarybinės santvarkos mūsų respublikoje dvidešimtmečiui. Joje užregistruoti 600 dokumentų šia tema už 1918—1940 m. laikotarpį, saugomų Mokslų akademijos Centrinės bibliotekos rankraščių skyriaus fonduose.

LTSR Mokslų akademijos Centrinė biblioteka, „norėdama supažindinti skaitytojus su savo rinkiniais, plačiau atskleisti sukauptų vertybių turinį“⁴, sudarė šią bibliografiją ypatingai reikšminga ir aktualia tema. Iki šiol mes neturėjome stambesnių, metodiškai gerai paruoštų tokio pobūdžio darbų, skirtų 1917—1940 m. Lietuvos istorijos laikotarpiui, pagrindiniam jo klausimui — darbo žmonių kovai už buržuazinės santvarkos nuverti-

¹ Зг. Папуто В. Т. Образование Литовского государства. М., Изд-во Акад. наук СССР, 1959. 531 с.

² Revoliucinis judėjimas Lietuvoje ir Baltarusijoje 1905—1907 metais. Lietuvos TSR Mokslų akad. Centr. o-kos rankraščių aprašas. V., 1958. 122 p.

³ Abramavičius V. ir Sliubauskienė J. Kova už Tarybų valdžią Lietuvoje. (1918—1940 m. rankraščių bibliografinė rodyklė).— „Bibliotekininkystė ir bibliografija“. T. I. V., 1961, p. 23—120.

⁴ Ten pat, p. 23.

mą ir Tarybų valdžią Lietuvoje. Mokslinėje literatūroje šiuo klausimu bibliografija paprastai pateikiama tik išnašose ir yra neatsiejama nuo knygos turinio, nesudaro savarankiško vieneto. Literatūros sąrašai prie atitinkamos tematikos straipsnių periodiniuose leidiniuose nepasižymi išsamumu, o apie jų sudarymo metodiką taip pat kalbėti netenka. Bibliografijos prie keliolikos disertacijų, liečiančių įvairias kovos už Tarybų valdžią Lietuvoje problemas, medžiagos apimties atžvilgiu yra nemažos, tačiau bibliografiniu požiūriu blogai apdorotos (aprašas, medžiagos išdėstymas ir kt.) ir sunkiau prieinamos skaitytojui (neatspausdintos).

Masiniam skaitytojui žinomi keli vertingi ir gana didelės apimties rekomenduojamosios bibliografijos darbai šia tema (Kovų ir pergalių keliu. K., 1960; Literatūros apie darbo žmonių revoliucinio judėjimo istoriją bibliografinė rodyklė. V., 1957 ir kt.), tačiau istorikui tyrinėtojui jie nėra naudingi.

Dėl šių priežasčių V. Alramavičiaus ir J. Šliubauskienės darbo pasirodymas turi didelę teigiamą reikšmę.

Bibliografinė rodyklė „Kova už Tarybų valdžią Lietuvoje“ savo reikšme priklauso ypatingai istorinės bibliografijos sričiai: joje registruojami ne spaudiniai, o dokumentinė rankraštinė medžiaga, itin svarbi istorikui, kaip pirminis šaltinis istoriniams faktams aiškinti ir įvykiams vertinti. Tokių pirminių šaltinių susistemimas ir aprašymas žymiai palengvina specialisto tyrinėtojo darbą.

Bibliografijos „Kova už Tarybų valdžią Lietuvoje“ sudarytojams teko ypatingai sunkus uždavinys: atrinkti medžiagą iš įvairių, su rodyklės tema visai nesusijusių, bibliotekos rankraštyne saugomų fondų (išskyrus Šiaulių „Aušros“ muziejaus kolekciją, kurioje buvo sukaupti Pašiaušio valsčiaus dokumentai).

1917—1919 m. ir 1919—1940 m. Lietuvos istorijos laikotarpius liečiantys dokumentai, kaip nurodoma „Lietuvos TSR istorijos šaltiniuose“⁵, pagal savo tematiką gali būti trejopo pobūdžio: 1) 1917—1919 m. LTSR istorijos dokumentai, atspindintieji lietuvių liaudies kovą už Tarybų valdžios įkūrimą ir pirmuosius Tarybinės vyriausybės žingsnius, siekiant įtvirtinti socialistinę santvarką, pertvarkyti naujais pagrindais visą respublikos gyvenimą; 2) 1919—1940 m. dokumentai, parodantieji buržuazinės valdžios įtvirtinimą Lietuvoje, krikščionių demokratų valdymą, atskleidžiantieji siaurai klasinę Lietuvos buržuazijos vidaus ir užsienio politiką, ir 3) dokumentai, nušviečiantieji Lietuvos darbininkų padėtį ir jų judėjimo augimą buržuazinės diktatūros sąlygomis, antifašistinio judėjimo vystymąsi, darbininkų profesinių sąjungų padėtį, Lietuvos komjainimo organizacijos veikimą, Lietuvos KP vadovavimą darbo žmonių kovai, Tarybų Sąjungos draugišką politiką Lietuvos atžvilgiu, brandimą revoliucinės situacijos 1939—1940 metais, atvedusios į fašistinės diktatūros ir buržuazinės santvarkos nuvertimą. Rodyklėje „Kova už Tarybų valdžią Lietuvoje“ užregistruoti daugiausia pirmosios ir trečiosios teminės grupės dokumentai.

Rodyklės pratarmėje sudarytojai trumpai aptaria surinktos medžiagos pobūdį ir reikšmę, pažymėdami, kad ši medžiaga, „nors ir negausi, dažnai tik fragmentinė, nors ir neduoda pilno kovos už Tarybų valdžią Lietuvoje vaizdo, vis dėlto savo įvairumu ir klausimų platumu gali palengvinti tyrinėtojams išaiškinti ne vieną svarbų istorinį faktą“.

Aptariant šią bibliografiją, mūsų bibliotekinėje spaudoje jau buvo rašyta, kad sudarytojai ne visur nuosekliai laikėsi medžiagos atrankos kriterijų (teritorinio principo ir kt.), todėl į rodyklę pateko ir nereikšmin-

⁵ Zr. Lietuvos TSR istorijos šaltiniai. T. 3. V., 1958, p. 3—15; T. IV, V. 1961, p. 3.

gų arba su tema beveik visiškai nesusijusių dokumentų⁶. Tačiau visu-
moje šį sunkų medžiagos atrankos klausimą sudarytojai išsprendė sėk-
mingai.

Rodyklėje surinktos medžiagos chronologinė apimtis, kaip nurodyta
pačiame darbe, yra 1918—1940 metai. Į bibliografiją išimties keliu įtrauk-
ta keletas 1917 metų rankraščių (pozicijos 570, 571, 585), nors jie tiesiogiai
su Lietuva nesusiję. Atrodo, šiuo atveju būtų teisingiau laikytis
mūsų istorinėje literatūroje priimtoms Lietuvos TSR istorijos periodizaci-
jos, pirmąją data imant ne 1918, o 1917 metus, tuo labiau, kad tų metų
literatūra atsispindi rodyklėje.

Didžioji bibliografijoje užregistruotų dokumentų dalis (553 pozici-
jos iš 600) liečia 1918—1919 metais įkurtos Tarybų valdžios Lietuvoje
veiklą, parodo partinių ir tarybinių organizacijų priemones, naujais
pagrindais pertvarkant visas respublikos ūkinio ir visuomeninio gyvenimo
sritis. Kita nedidelė rankraščių dalis atspindi įvairius kovos už Tarybų
valdžią faktus 1919—1940 metais ir kt. medžiagą.

Tokį medžiagos paskirstymą turinio ir apimties atžvilgiu atitinka
ir jos klasifikavimas rodyklėje. Didžioji dokumentų dalis, atspindinti tuo
metu (daugiausia 1918—1919 m.) veikusių organizacijų ir įstaigų veiklą,
grupuojama pagal tų įstaigų ir organizacijų pavadinimus, pavyzdžiui,
„Lietuvos ir Baltarusijos Komunistų partija“, „Tarybų Lietuvos Vyriausybė“,
„Liaudies komisariatai“ ir kt. Tuose skyreliuose užregistruota
medžiaga savo turiniu liečia įvairias Lietuvos visuomeninio, ūkinio ir kul-
tūrinio gyvenimo sritis. Kita mažesnioji dokumentų dalis atsispindi temi-
name skyrelyje „Buržuazinės Lietuvos ir Lenkijos teismuose kaltinamųjų
komunistine veikla bylos“ ir kt.

Jei minėtų skyrelių sudarymas yra visiškai pagrįstas ir nekelia abejo-
nių, tai skyrelis „Atsisaukimai; Grožinė literatūra; Karolio Poželos lai-
škas“, yra nepakankamai apgalvotas. Kaip jau rodo ir pavadinimas, jame
užregistruota labai mišri medžiaga: Vilniaus darbininkų atstovų Tarybos
atsisaukimai, grožinės kūrybos rankraštis, K. Poželos prieš mirtį rašyto
laiško rankraštis, Lietuvos ir Baltarusijos Komunistinės Jaunuomenės
Lietuvos Centro Biuro ir Kauno Komiteto organas „Jaunasis Komunistas“
ir kt. Esant skyreliui „Varia“, medžiagą būtų galima sugrupuoti tiksliau.

Rodyklės skyrių ir poskyrių viduje rankraščiai dėstomi nuoseklia
chronologine seka. Šis būdas, nors ir formalus, daugelyje skyrelių padeda
nuosekliai atskleisti atskirų įstaigų ir organizacijų veiklą, parodo chro-
nologiską vienų ar kitų įvykių raidą, ir šiuo atveju visiškai yra tinkamas.
Vienos datos ribose medžiagos išdėstymas ne visur aiškus (pvz., pozici-
ja 31, 38 ir kt.). Kadangi rodyklėje registruojami rankraščiai įvairiomis
kalbomis — lietuvių, rusų, lenkų, baltarusių, — tai chronologinių rubrikų
viduje reikėjo laikytis kalbų, abėcėlinės ar kitokios jų išdėstymo sekos.
Dažnai pasitaiko, kad biblioteka turi keletą to paties dokumento vienetų,
ypač lietuvių ir rusų kalbomis. Tuo tarpu rodyklėje lietuviško to paties
rankraščio aprašas vieną kartą eina prieš rusišką (pozicija 21—22) apra-
šą, kitą kartą po jo (pozicija 37—38 ir kt.). Šiuo atveju vieningas
medžiagos išdėstymo principas vienos datos ribose yra būtinas.

Pažymėtinas labai išsamus ir atidus rankraščių aprašas rodyklėje
Tik ne visur reikalinga apraše pažymėti kalbą, nes rodyklės pratarmėje
nurodyta, kad rankraščiai aprašomi originalo kalba.

Bibliografija „Kova už Tarybų valdžią Lietuvoje“ yra prieinama ir
visasąjunginiam skaitytojui, nes čia duodamos nerusiškų tekstų trumpos
turinio anotacijos rusų kalba. Anotacijos yra informacinio pobūdžio.

⁶ Zr. Kancleris A. Vertingas leidinys biblioteki inkams.—„Bibliotekų darbas“,
1961, Nr. 10, p. 29—31.

Bibliografijos vertę didina ir tai, kad sudarytojai išaiškino svarbesnių rankraščių paskelbimo bibliografinius duomenis ir pateikė juos rodyklėje po rankraščių aprašu. Besinaudojantiems darbu tai turės didelės praktinės reikšmės.

Tačiau dokumentų paskelbimo duomenys kažkodėl pateikiami ne visur ir nevisapusiškai. Pavyzdžiui, Lietuvos Laikinosios Revoliucinės Darbininkų ir Mažųjų Vyriausybės 1919 metais išleistas Žemės dekretas (pozicija 21, 22, 23) buvo paskelbtas ne tik 1919 m. „Komuniste“, kaip nurodoma bibliografijoje, bet ir „Lietuvos TSR istorijos šaltinių“ III tome (p. 131, Nr. 112), o rodyklėje tai nepažymėta nei šioje vietoje, nei kitais analogiškais atvejais. Apskritai santykis tarp „Lietuvos TSR istorijos šaltinių“ III—IV tome paskelbtų dokumentų iš Mokslo akademijos Centrinės bibliotekos rankraščių skyriaus fondų ir mūsų nagrinėjamoje bibliografijoje užregistruotos medžiagos nėra aiškus. Sudarytojai niekur nepaaiškina, kuo remdamiesi jie kai kuriuos rankraščius iš MA bibliotekos fondų, jau paskelbtus „Šaltiniuose“, registruoja rodyklėje, o kitų neregistruoja.

Be to, bibliografijoje pasigendama panašių dokumentų tekstų sulyginimo, gilesnės surinktos medžiagos analizės ir apibendrinimo. Antai jau minėto Žemės dekreto rodyklėje užregistruoti trys vienetai (pozicija 21, 22, 23), kurie iš esmės (savo turiniu) beveik nesiskiria, tik yra parašyti lietuvių ir rusų kalbomis, vieni iš jų, su parašais, priklausė įvairiems rankraščių skyriaus fondams ir panašiai. Taip pateikta medžiaga klaidina skaitytoją, verčia galvoti, kad tai skirtingi dokumentai. Taip yra ir su pozicijomis 368 ir 370. Tai aiškiai tas pats dokumentas lietuvių ir rusų kalbomis, tačiau rodyklėje jis atvaizduotas kaip du nepriklausomi vienetai. Argi nebūtų tiksliau abiejų egzempliorių aprašą dėti vieną šalia kito, gal su tuo pačiu eilės numeriu (368^a ar panašiai). Tuo atveju būtų nebereikalinga ir rusiška anotacija, kurią paprastai sudaro laisvas, kiek papildytas lietuviškos antraštės vertimas į rusų kalbą. Ją atstotų pilnas dokumento aprašas rusų kalba, o anotaciją būtų galima panaudoti kitoms rankraščio ypatybėms atskleisti. Taip rodyklėje būtų galima išvengti daugelio nenaudingų to paties teksto kartojimų, labiau sukcentruoti medžiagą. Medžiagos analizavimas, atskirų pozicijų palyginimas suteiktų ir pačiai bibliografijai mokslinį tiriamąjį pobūdį.

Kiekvienoje stambesnėje bibliografinėje rodyklėje sukauptos medžiagos turinį sudarytojai paprastai atskleidžia, įvairiai ją grupuodami bei anoduodami pagrindinėje rodyklės dalyje, taip pat per pagalbinį rodyklės aparatą. Bibliografijos „Kova už Tarybų valdžią Lietuvoje“ pagalbinis aparatas labai nedidelis — „Pavardžių, vietovardžių ir kitų pavadinimų rodyklė“ lietuvių ir rusų kalbomis. Dėl anksčiau aptartų medžiagos grupavimo rodyklėje ypatybių jos turinys ne visur atskleidžiamas pakankamai ir visapusiškai. Juk rodykle naudosis ne tik istorikai, kuriems rūpi bendri kovos už Tarybų valdžią Lietuvoje klausimai, bet ir atskirų mokslo šakų istorijos tyrinėtojai, kuriuos domina Tarybų valdžios priemonės 1918—1919 m. sveikatos apsaugos, žemės ūkio, švietimo, kultūros srityje ir kt. Tokio turinio medžiagą, atsidūrusią įvairiuose rodyklės skyriuose, padėtų išaiškinti pagalbinė dalykinė rodyklė.

O apskritai V. Abramavičiaus ir J. Sliubauskienės sudarytą bibliografiją „Kova už Tarybų valdžią Lietuvoje“ reikia vertinti kaip rimtą ir pavykusį darbą, žingsnį pirmyn, vystant respublikos specialiąją istorinę bibliografiją. Ir jeigu mes sveikiname LTSR Mokslo akademijos Centrinės bibliotekos pastangas supažindinti skaitytojus su šiais turtais, tai kyla klausimas, kodėl analogiško darbo nesiima kitos bibliotekos. Kodėl nekoordinuojamas bibliografijų istorijos klausimais leidimas, kodėl taip mažai

bendradarbiaujama tarp kompetentingų šiuo klausimu įstaigų, nors stambiausios respublikos bibliotekos ir kiti mokslinio darbo centrai įvairiose savo veiklos srityse ir palaiko glaudžius ryšius.

Didelę praktinę reikšmę turėtų analogiškos suvestinės bibliografijos išleidimas, kurioje atspindėtų 1917—1940 m. kovos už Tarybų valdžią Lietuvoje rankraštiniai dokumentai, saugomi Vilniaus universiteto bibliotekoje, LTSR Valstybinės respublikinės bibliotekos ir kitų bibliotekų bei įstaigų fonduose. Tuo atveju būtų galima geriau paruošti ir pačią rodyklę: labiau diferencijuoti medžiagą, geriau ją susisteminti, atskleisti skaitytojams ir kt. Surinkta medžiaga nebūtų tokia atsitiktinė ir fragmentiška. atskleistų daugelį svarbių kovos už Tarybų valdžią Lietuvoje istorijos etapų, kurie dėl medžiagos stokos nagrinėtoje bibliografijoje liko visai neatspindėti. Be to, tokio pobūdžio bibliografinės rodyklės reikėtų leisti atskiru leidiniu, nes tik tada jomis galės pasinaudoti visi skaitytojai.

Pirmaeilių Lietuvos TSR istorijos mokslo problemų sprendimas yra tiesiogiai susijęs su istorinės bibliografijos išvystymu. Į tai turėtų atkreipti dėmesį tiek bibliotekos, tiek ir įstaigos, atliekančios mokslinio tyrimo darbą istorijos mokslo srityje.

Vilniaus Valstyb. universitetas
Bibliotekininkystės katedra

Įteikta
1962 m. vasario mėn.